

ПЕДАГОГІКА

УДК 372.013.43

Оксана БОБАК,
м. Дрогобич

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ

У статті розглядаються особливості соціалізації в дошкільному віці, що є актуальними для сучасного етапу розвитку дошкільної педагогіки. Автор висвітлює особливості цих дефініцій, які слугують параметрами теоретичного аналізу їх використання в науковому дослідженні.

Ключові слова: дошкільний вік, особистість, соціалізація, сім'я.

Bobak O. Socialization in the preschool years as an academic and pedagogical study. *In article features socialization in early childhood that are relevant to the current stage of development of preschool pedagogy. The author examines the features of these definitions, which serve as the parameters of the theoretical analysis of their use in scientific research.*

Keywords: preschool age, personality, socialization, family.

Постановка проблеми. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві зумовлена зміною соціокультурних умов формування особистості, суперечливим станом соціально-педагогічної теорії та практики. Сучасна ситуація нестабільності призвела до зміни усієї картини суспільного життя, до зміни форм соціального контролю, ролі соціальних інституцій та, власне, і самої соціалізації, у процесі якої індивід стає особистістю, набуваючи статусу самостійного соціального суб'єкта.

Аналіз досліджень. Ці зміни засвідчили потребу переосмислення наукових уявлень про соціалізацію особистості в дошкільному дитинстві, що поставило цю проблему в центр уваги сучасних дослідників (А. Богуш, М. Галагузова, Н. Голованова, А. Капська, О. Кононко, Н.Лавриченко, С. Литвиненко, А. Мудрик, С. Савченко, С. Харченко). Сучасна соціокультурна ситуація висуває перед педагогічною наукою потребу перегляду звичних настанов у соціалізації підростаючої особистості, зокрема цілей соціалізації особистості в період дошкільного дитинства, а також завдань педагогічного впливу на конкретну особистість дитини-дошкільника.

Також приділяють увагу питанням значення сім'ї в соціалізації особистості такі вчені, як З. Зайцева, А. Капська, Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик, Н. Сейко, І. Трубавіна та ін.

У працях видатних психологів та педагогів Г. Костюка, О. Запорожця, М. Лісної, С. Русової, В. Сухомлинського доведено, що сімейне виховання в дошкільному віці відіграє визначальну роль у процесі формування особистості, у процесі соціалізації дитини. Згодом виростає творча, здібна, відповідальна людина або людина пасивна, яку ще змалку позбавили бажання цікавитись, експериментувати, ділитись враженнями. Всіх варіантів не злічити, однак витоки кожного – в дошкільному дитинстві.

Мета статті зумовлюється потребою в обґрунтуванні наукових підходів та усвідомленні цілей процесу соціалізації особистості дитини дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки велика увага приділяється проблемі соціального становлення особистості. Дошкільне вік – один із етапів соціального життя людини та від того, чи буде він успішним, залежить подальше її життя [2].

Перший досвід соціальної поведінки маля набуває в родині, яка об'єднує найрідніших людей спільними переживаннями, любов'ю, турботою, обов'язками. У дітей формуються уявлення про те, що хороша, дружна родина – запорука щастя людини, що слід берегти й примножувати родинні традиції, дбати про те, щоб родину поважали. Дитина має виявляти турботу про рідних, бажання давати радість, задоволення близьким людям, виконуючи головні правила співжиття в сім'ї, запобігати непорозумінням між її членами, а в разі їх виникнення брати на себе сміливість порозумітися щодо прикрого випадку, вибачитися, якщо завинив сам, пробачити іншим. Важливо вчити виявляти ініціативу у встановленні контактів, діючи в інтересах членів родини: вітшити засмученого, радіти успіху, виявляти готовність до спільної діяльності, особливу турботу про найменших і найстарших у родині, запобігливість і розуміння (допомогу пропонувати, не принижуючи гідності, ввічливо розмовляти, не перебиваючи інших, не втручатися в особисті справи, не завдавати зайвого клопоту).

Щоб досягти успіху у соціалізації дитини в час стрімких змін умов процесу виховання, батькам необхідно не тільки засвоювати кращі надбання родинної педагогіки, а й оволодівати новими методами і прийомами виховання.

Виховання в сім'ї є початком всього і дуже позначається на долі людини. Вплив родини на виховання і розвиток людини триває впродовж

всього життя. У родині дитина набуває соціального досвіду впевненої поведінки. У неї формується відчуття власної значущості та значущості своєї поведінки, закладаються основи почуття гідності. Адже саме родина дає відчуття захищеності – важливе для розвитку самостійності, впевненості, задоволення потреби у соціальній відповідності вже у дитинстві. Почуття моральної захищеності особливо важливе для позитивного сприймання себе, що уможливорює виховання поваги до інших людей.

Виховання є необхідною складовою широкого і багатофакторного процесу соціалізації, який поєднує педагогічні і соціальні впливи, цілеспрямовані та стихійні, безпосередні та опосередковані. Зокрема, виховання забезпечує дитині «вихід у соціум» (умови життєдіяльності дитини, її продуктивну діяльність і спілкування, що сприяють нормальній соціалізації) та «вибудовування себе» (процес індивідуалізації, набуття соціального досвіду, конструювання свого життєвого світу) [7].

Виховний феномен, як і саму сім'ю, нічим замінити не можна. В. Сухомлинський писав: «У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростає пагіні і гілки, і квітки, і плоди. Сім'я – це джерело, водями якого живиться повноводна річка нашої держави» [8].

Сім'я вводить дитину в суспільство, саме в ній вона одержує соціальне виховання, стає особистістю. У дитинстві її годують, доглядають, у дошкільному віці – відкривається світ.

Дошкільний вік – досить тривалий час розвитку дитини і неповторний за темпами. Завдання виховання на кожному етапі цього періоду мають свою специфіку. У віці немовляти і ранньому дитинстві важливо формувати якості, які зумовлюють розвиток суто людських властивостей і здібностей (потреби у спілкуванні, прямоходінні, діях із предметами та ін.). Завдання виховання значно ускладнюється у дошкільному віці, коли формуються якості, що призначають подальший розвиток дитини. Концепція дошкільного виховання в Україні передбачає широкі можливості для створення дошкільних закладів, які б якнайповніше використовували досягнення етнопедагогіки, світової педагогічної думки відповідно до реалій суспільного буття, виховних традицій народу, окреслюючи такі його завдання: пробудити в дитині духовне начало, розвинути його як домінуюче в структурі особистості; формувати особистість у контексті рідної культури, мови як емоційного природного середовища дитини, що відповідає її етнопсихології; відновити престиж української мови – материнської мови дітей, державної мови суверенної України, мови корінної нації як засобу соціалізації особистості; сформувати творчу індивідуальність, яка живе активно, цікаво, відповідно

до вікових і фізіологічних потреб, готова фізично і психічно до подальших вимог сім'ї, школи, життя; прищеплювати дитині безкорисливість як вищу цінність культури [7].

Соціалізація дитини передбачає набуття нею досвіду співжиття в суспільстві з цими людьми. Процес формування особистості невід'ємний від соціального середовища, в якому вона живе і діє. Функції соціалізації пов'язані з її роллю суб'єкта соціально-історичного процесу, в забезпеченні наступності культури і цивілізації, в підтримці безконфліктного існування суспільства як інтегрованої системи [6].

Соціальний розвиток – це процес пристосування дитини до соціальної дійсності (світу людей), передачі та подальшого розвитку соціального досвіду, який включає в себе культурні навички, специфічні знання, соціальні якості, які дозволяють людині комфортно та ефективно існувати в товаристві інших людей [7].

Процес соціального розвитку являє собою складне явище, в ході якого відбувається засвоєння дитиною об'єктивно заданих норм людського співжиття і постійне відкриття, ствердження себе як соціального суб'єкта. Ефективність соціального розвитку як результат соціалізації обумовлена дією різних факторів. В аспекті педагогічного дослідження важливим з них є освіта, мета якої – залучення до культури, її відтворення, засвоєння та створення, тому виникає потреба з'ясування сутності процесу соціалізації особистості в дошкільному дитинстві, його співвідношення з метою освіти.

Напрями державної політики в галузі виховання стали принципами гуманістичної педагогіки, сформульованими в законах України «Про освіту» від 19.07.2002 // (із змінами і доповненнями), «Про загальну середню освіту» від 13.05.1999, «Про дошкільну освіту» із змінами від 1 січня 2009, «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000, у Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні. Закладена в них методологія виховання надає пріоритети розвиненій особистості, її життєвому самовизначенню, виокремлює як мету виховання самореалізацію особистості відповідно до її інтересів та суспільних вимог [5].

Людська особистість стає основною цінністю, тож її вихованням займаються не тільки відповідні соціальні інститути, а й те соціокультурне, духовне, етнічне середовище, та соціальна дійсність, яку щоденно переживає дитина. Науковці стверджують: «Говорячи про перспективну модель особистості, ми свідомі того, що вона не може бути створена поза уявленнями про те суспільство, в якому їй призначено активно діяти» [4, 36.] Тому змістом соціалізації і є формування особистості в усій

повноті її стосунків із зовнішнім світом. Цілеспрямоване управління цим процесом, у результаті якого в дитини формується ціннісне ставлення до життя і надається можливість повсякденно проживати життєво важливі стосунки, і є головним завданням сучасної педагогіки.

Звідси постає проблема пошуку ефективних способів набуття дитиною соціального досвіду, ціннісних орієнтацій, успадкування духовних надбань українського народу, а отже, осмислення педагогічних основ соціалізації. Система цінностей і якостей особистості розвивається через її ставлення до суспільства і держави, до самої себе та інших людей, відображається у її взаємозв'язках із природою, із соціумом, із мистецтвом, у національних традиціях, сімейному способі життя, у стосунках з однолітками, у спільній діяльності дітей із дорослими. Оскільки в межах нашого дослідження розглядається соціалізація особистості в дошкільному дитинстві, то, відповідно для дитини-дошкільника, реалізація мети і завдань виховання ціннісного ставлення до суспільства і держави передбачає формування здатності дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячої спільноти, а також виховання любові до рідного дому, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій [5, 15].

Соціальний розвиток можливий тільки тоді, коли людина не тільки повторює створений і побудований на основі культурних цінностей соціальний досвід попередніх поколінь, але й доповнює та поглиблює його новим.

Суттєве значення в процесі соціалізації вже в дошкільному віці набуває соціальний досвід як результат засвоєння суспільного досвіду. Соціальний досвід розглядається як результат активної взаємодії з оточуючим світом, становлення якого не може бути обмежене лише засвоєнням певної суми відомостей, знань, навичок, зразків, так як пов'язане з оволодінням способами діяльності та спілкування.

Набуття дошкільником соціального досвіду відбувається через діяльність, спрямовану на орієнтування в ситуації, пристосування до навколишнього середовища. Як зазначає О. Кононко, набуваючи досвіду соціального життя, засвоюючи правила, норми та стандарти поведінки, запропоновані дорослими, дошкільник навчається орієнтуватися в людському оточенні, розрізняти людей за ознаками. Протягом перших семи років дитина оволодіває вмінням керувати собою, вчиться знаходити те, що об'єднує її з іншими людьми. Значення соціального розвитку для особистісного становлення полягає, передусім, у формуванні соціальної компетентності гарантує усвідомлення дитиною того, як слід себе поводити, щоб бути гармонійною, співзвучною з іншими, почувати себе в будь-якому товаристві комфортно. Саме в дошкільному віці дитина

«приміряє» ролі, засвоює соціальні форми поведінки, апробує дії та засоби, схвалені суспільством і групою.

Висновки. Вище сказане набуває значущості, коли йдеться про особистість у дошкільному дитинстві, яке посідає особливе місце у педагогічній і психологічній науці і трактується науковцями як «період первинного фактичного становлення особистості». Сучасні науковці вважають дошкільне дитинство унікальним за своїм значенням періодом, у якому закладаються основи особистості, окреслюється загальний напрям у формуванні її моральних і соціальних настанов, закладається базис особистісної культури, формується ставлення до себе, до інших людей і до світу в цілому. Проблематика соціалізації є первинною щодо питання виховання, змісту освіти, методології педагогічного процесу, що вимагає активного звертання до цінностей та інтересів дітей, збереження дитячої субкультури та збагачення дитячого життя соціокультурним досвідом діяльності у суспільному довір'ї.

Формування у дитини правильної життєвої позиції, активної протидії злу можливе на основі виховання у неї передусім поваги до людей, вміння самостійно зрозуміти добро, відрізнити його від злого, негідного. Зрозуміло, що такі риси формуються у юної особистості під впливом багатьох чинників. Однак, вирішальну роль у цьому плані відіграють реальні людські взаємини у сім'ї. Саме у сім'ї складаються і поступово змінюються ті або інші життєві установки особистості, котрі й визначають сутність її духовності, її моральне обличчя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. Вчися, граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят : [кн. для вихователів дит. садків та батьків] / Л. Артемова. – К. : Томіріс, 1995. – 112 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – С. 6–19.
3. Кузьменко В. Адаптація / В. Кузьменко // Дошкільне виховання. – 1995. – № 8. – С. 11–13.
4. Кремінь В. Освіта і наука України : шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) / В. Кремінь. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
5. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Світ виховання. – 2004. – № 4 (5). – С. 6–31.
6. Соціальна педагогіка : підручник / [за ред. проф. А.Й. Капської]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – Вид. 4-те виправ. та доп. – 488 с.
7. Сучасне дошкільня: реалії та перспективи : мат. Міжнар. наук.-практ. конф. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова / [укл.: І. Загарницька, Г. Беленька, А. Карнаухова]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2008. – 323 с.
8. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка / В. Сухомлинський – К. : Радянська школа, 1978. – 263 с.